

A hadnagy háborúja

— Én keresem magát, fiatalember — szólalt meg az idegen, hangja szokatlanul fiatalos, nem illett megviselt vonásaihoz.

Vilmos összeresztette, megfordult, elszaladt volna, de Bertalan gyöngéden állta az útját.

— Soha nem láttuk egymást! — felelte ellenségesen Vilmos.

— Mégis tud rólam, biztosan tud rólam.

— Hallottam magáról, hadnagy úr. Az én falumban mindenki tud magáról. Mindenki emlegeti.

— Fájdalmas ismeretség! — sóhajtotta a hadnagy. — Mint az egész háború, amely így összekapcsolta az életünket. Az enyémet és a maga falujáét.

— Fájdalmas, mert halál maradt a nyomában. Ártatlan emberek halála!

— Mint minden háborúban... Ez az én háborúm azonban minden másnál tragikusabb, higgye el nekem.

— Éppen ezért, ne idézzük fel, hadnagy úr! Még mi se idézzük fel, akik személyesen eddig nem ismertük egymást. Mert a mi sorsunk is összekapcsolódott, és az ember a saját sorsát nem tudja szenvtelenül szemlélni, hidegen megítélni.

— Nem ismertük egymást személyesen, de akkor, fél évvel ezelőtt mégis szembekerültünk egymással. A háborúban ismeretlenek állnak szemben egymással, ismeretlenek lőnek egymásra... A szembenállás akkor válik elviselhetetlenné, ha a személytelen arc a másik oldalon egyszerre ismerőssé válik... ha...

Bertalan közbeszólt, csendesítő józansággal. Kelemen és én félrehúzódva figyeltük a drámai párbeszédet. Jóska a hadnagy mellé húzódott, mintha védelmére akarna kelni.

— Ne kínozza magát, hadnagy úr — mondta Bertalan. — A háború nem egyének ügye, hát nem is lehet egyének felelőssége. Higgyen nekem, történelemtanár vagyok, szakmám az, hogy az emberiség minden valamirevaló háborúját ismerjem, sőt, tanítsam.

De a hadnagyot ez egyáltalán nem nyugtatta meg.

— Az én háborúm azért kivételes, tanár úr, mert ha jól értettem, kollégák lennénk, civil foglalkozásunk szerint; azért kivételes ez az én háborúm, mert akaratom ellenére egyszemélyes üggyé vált. A felelősséget is nekem kell vállalnom, egyedül nekem, és ez az, ami nem enged nyugalmat! Saját magamnak kell elszámolnom vele!

Jóska olyan mozdulatot tett, mintha a hadnagyot a székre kívánná leültetni, hogy ne fáradjon ki, hiszen beteg még, a kórházból jött ide. De a tiszt konokul állva maradt. Izgatottsága szemének zavaros villanásaiból látszott.

— Egy sereg tagja volt maga is, hadnagy úr — folytatta Bertalan. — Minden katona egy-egy sereg része. Egyszemélyes háborúk egyszerűen nincsenek!

Részlet a Haynal ház című, a bukaresti Albatrosz Könyvkiadónál nemrég megjelent regényből.

„A román nagyvezérkar közleménye:

A Kis-Tátra délkeleti lejtőin a román csapatok állandó nappali és éjjeli támadással mélyebben behatoltak a Sajó folyó völgyébe, és nehéz harcok után elfoglalták a Paskaháza, Bezse, Zsor, Otrokos, Lökösháza, Alsó- és Felső-Kalácsa és Mihályfalva völgyét uraló hegygerincet.”

Népi Egység, 1945. január 18.

— Persze, hogy a sereg része voltam — felelte hosszú hallgatás után a tiszt. — Az voltam, a határőrs parancsnoka az Olt partján, szemben ennek a fiatalembernek a falujával. Magyarul is megtanultam ott én, a ploiesti születésű. Ha hivatásos tiszt lennék, talán másként néztem volna a másik őrs katonáit, az átellenben, a másik parton sétáló járőröket. Csakhogy én tartalékos vagyok, tanár a mesterségem, az iskolában is szokásom volt az, hogy a tanulóim sorsát, családját, életkörülményeit próbálom elképzelni... Az innenső és a túlsó őrs katonái egy kicsit mind a tanítványaim lettek ekképpen. Persze, erről csak én tudtam, képzeletem titka maradt... Nyár végén, augusztus 28-án kaptunk támadási parancsot. A napot megjegyeztem, akkor sütöttem el először élő célpontra az aldalfegyveremet. A szemközti őrs katonáira, akik addig az én elképzelt tanítványaim voltak... Átkeltünk az Olton, bevonultunk a faluba. A falu túlsó szélén beástuk magunkat. Veszélyes lett volna a további előnyomulás, nagyon kevesen voltunk, egyetlen szakasz, tartalékos mind, rajtam kívül családapa valamennyi... Este az ellenség erősítést kapott. Egész éjjel harcoltunk. Két katonámmal egy csűr fedezékéből tüzeltünk. Hajnalig tartottuk magunkat. Emlékszem, hogy a kelő nap első sugara éppen a revolveremre esett, és úgy csillogott rajta, mintha az egész acélfegyver meggyulladt volna. A tűz egyszerre engem is elborított... Egy parasztházban tértem magamhoz. Egy asszony borogatást tett a homlokomra és a lábszámra. Ólom-ecetes borogatást, hogy csillapítsa a lázamat, mint gyermekkoromban odahaza az édesanyám. A parasztasszonyok és az édesanyák mind egyformák, akár románok, akár magyarok! Egy pillanatig azt hittem, hogy ő az anyám. Így szólítottam, s akkor döbrentünk meg mind a ketten. „Én Szőke Antalné vagyok, mondta, ez a nevem.”

Vilmos megremegett:

— Ne folytassa, hadnagy úr! A nagynéném volt, Eszter néném!

— Ezt nem tudtam. De mégis folytatom. Mert akkor kezdődött el az én külön, egyszemélyes háborúm a nagy hadjáratban.

— Hiszen egy sebesült már nem vehet részt a harcokban, hadnagy úr — avatkozott bele megint Bertalan, hogy oldja a tiszt feszítő izgatottságát.

— A Szőkéné harca volt az én életemért, így mindennél inkább az én személyes háborúm. Értem vívott az az asszony. Harc volt ez a lázzal, rejtőzés az utcán sétáló kakastollas csendőrök elől. Hajnalonként tiszta volt a fejem, délutánonként előntött a lát kábasága. Tiszta öntudattal számot adtam magamnak arról, hogy mi lenne a sorsa Szőkénének, ha házában a magyar tábori csendőrök, a front közvetlen hátában megtalálnák a rejtegetett, sebesült román tisztet. Hazaárulásért azonnal felakasztják. Engem talán táborba visznek, de neki aligha kegyelmeznek. Tudta-e ezt Szőkéné? Értelmes asszonynak ismertem meg, tudnia kellett. Egyetlen szóval sem árulta el, hogy tisztában van a veszéllyel. A legősbibb és legtermészetesebb emberi szolidaritás élt benne, nem töprengett és nem félt. Biztos voltam benne, hogy nem félt.

Vilmos összeborzongott megint, most talán csakugyan lázas lett az emlékezéstől:

— Azon a hajnalon nagyon félt! A gárda fegyverei előtt nagyon félt! Le-

térdelt a kapitány elé, átölelte a lábát, keze csak holtában hullt le a sáros csizmáról. Imádságra fogta kezét a csizma körül, úgy dermedtek meg az ujjai, alig lehetett lefeszíteni őket. A kapitányhoz imádkozott az életéért. A kapitány felülről lőtte agyon, egész tölténytárát kiürítette.

A hadnagy mintha nem is hallaná Vilmost, az előbbi hangon folytatta:

— Mikor a fejfájásom szűnt, a lázam esett, Szőkéné olyan boldog volt, mintha saját gyermekét mentette volna meg... Egy este, soha nem felejtettem, tábori csendőrök állítottak be a ház udvarára. Megértettem, hogy valaki feljelentette Szőkéeket. A gazda méltatlankodva tiltakozott az udvaron, a háziasszony beszaladt a házba, reám borította a dunyhát, és közben ezt ismételtette: „Egy pisszt se, ne is lélegezzék, ha kedves az élete!” — A csendőrök kutattak egy darabig, majd elmentek. Talán el sem tudták volna képzelni, hogy egy magyar parasztasszony sebesült román tisztet rejtegethet. Nem úgy voltak nevelve, hogy ezt elhiggyék. Fordított helyzetben addig én sem hittem volna ilyesmit.

Jóska indulattal:

— Feljelentették Szőkéeket, azt mondja? Spiclik, mindig a spiclik!

— Szőkéné nem akarta megmondani nekem, hogy feljelentették őket. Egyszer mégis elszólta magát. Három nap múlva, alkonyatkor újraindult a falu mellett a csata. Éjfél tájban román katonák vonultak az utcán. Szőkéné akkor azt mondta az urának, meghallottam, mert nem aludtam, de hogy aludtam azon az éjszakán: „Szólj a szanitécoknak, Antal. Vigyék kórházba a tisztet. Nehogy még egyszer feljელtsenek érte.” Hajnalban betegápolók jöttek, hordágyra tettek, mert még nem tudtam járni. Várjanak egy keveset, kértem őket, nekem még dolgom van itt. El kell búcsúznom a háziaktól. Meg kell köszönnöm nekik az életemet. Valami emléket akartam adni nekik. Mit hagyhatnék? Minden holmi kincstári volt rajtam. Ujjamon a jegygyűrű. Csupán ez volt az enyém. Lehúztam az ujjamról a gyűrűt, odaadtam Szőkéknek. Őrizték meg jól, visszajövök érte, mondtam, ezt talán már nem is hallották meg, a szanitécek elrohantak velem a mentőkocsi felé...

— Azt a gyűrűt én is láttam, hadnagy úr! Mindenki láthatta! A gárda kapitánya felmutatta a bal kezében, míg a jobbával tüzelt.

A hadnagy megiszonyodva:

— A gyűrű miatt tüzelt? Igaz-e, hogy a gyűrű miatt? Mondta-e, hogy Szőkék megölték engem, levágták a kezem, hogy megszerezzék a gyűrűt?

Bertalan szólt közbe megint:

— A gárda újságja írta ezt. Volt egy újságja a gárdának, abban írták. Én is olvastam. Egy félbemaradt jogász firkálgatott efféléket.

Vilmos remegett:

— Mi nem olvastuk a cikket. Csak suttozták a faluban, hogy egy oda-valósi ember hozta ki az újságírókat. Halálos ellensége volt az az ember Szőkéknek. Halált hozott reá, nem újságírókat.

— Még egy spicli! Ismered-e azt az embert, Vilmos? — Iobbant Jóska.

— Mikor Eszter nénémet meglőtték, és utána Anti bátyámat is, az az ember el akart szaladni. De a gárda nem engedte. Senkit nem engedtek el. Mindenkinek végig kellett néznie a kivégzéseket. Mind a tizenhárom halált!

— Elszaladt volna — mormogta maga elé Bertalan —, Júdás is eldobta az árulás díját. Júdás is elszaladt. Az árulók mindig elszaladnak, ha...

— Elköltözött a faluból — folytatta Vilmos. — A gyilkosságok után egy héttel elköltözött. Addig sem aludt többé a saját házában, mindig idegeneknél, csürökben, pajtákban. Ebből bizonyosodott meg a falu, hogy ő volt az áruló!

Bertalan tovább motyogott:

— Egy másik történelem ez, amit a besúgók, árulók, júdások írnak! — de a történelemkönyvek hátlapjára!

A hadnagy arca tűzbe borult:

— Nem látta senki, amikor a szanitécek elvittek engem. Ki láthatta volna? Éjszaka volt. Körös-körül szóltak a fegyverek. Az emberek a pincékben lapultak. — Vilmoshoz, kétségbeesésében szinte felelősségrevonó hangon: — De hát Szőkéné miért nem mondta meg, hogy miképpen került hozzám a gyűrűm?

Vilmos pedig meglepetten védekezve felelt:

— Nem engedték szóhoz jutni! Senkit sem engedtek szólni! Csak a kapitány beszélhetett... Egyedül ő. Úgy szólították az emberei, hogy kapitány, pedig nem volt rajta egyenruha. Az emberein sem volt egyenruha, csak karszalag. De a kezükben puska. Nem hittük, hogy félni kell tőlük. A katonák, akik előttük vonultak át a falun, barátságosak voltak. Hozzánk is bejöttek ketten, ivóvizet kértek, apám leültette őket, pálinkával és szalonnával kínálta meg. „Hiszen ezek román katonák!” — súgta neki anyám. „Katonák!” — felelte apám. „Idegenek” — így anyám. „Minden katona idegen. És minden katona ismerős. Hosszú utat jár a katona, jólesik neki egy falat hazai szalonna.” Anyám erre, hogy most háború van. Háborúban annál inkább megéhezik a katona, mordult apám. Az első háborúban talián gazda vendégelte meg őt is, pedig akkor ott az olaszok ellen verekedtek...

A hadnagy sápadtan, mind gyorsabban ejtve a szavakat, mindegyre azt kérdezte, hogy Szőkéné miért nem hivatkozott rá? Miért nem kérte azt, hogy hívják el őt is tanúságra?

— Nem értem, sehogy sem értem! Ezt akarom én tudni magától, fiatalember. Eszénél volt-e Szőkéné?

— Talán eszénél.

— Mégsem említett engem?

Vilmos nehezen ejtette a szavakat:

— A kapitány nem hallgatott meg senkit. Hiába próbált megszólalni valaki. Különösen nem szólhatott a tizenhárom halálraítélt. Csak a kapitány beszélhetett. Kiabálva hirdette ki a halálos ítéleteket.

— Ítéleteket? Kinek a nevében?

— Nem tudom. Minden név után megismételte, hogy minden magyar gazember, minden magyar ellenség, nincs számukra kegyelem! És hogy ezt hozta nekünk a szebb jövő!

— Szőkéné felett is ítéletet mondott?

— Fölötte is!

— Kinek a nevében? Úristen, kinek a nevében?

— Éppen úgy, mint a többinél.

A hadnagy most hallgatott egy ideig, mintha nem is merné kiejteni:

— Az én nevemet... igen, a nevemet említette-e?

— Erre nem emlékszem.

A hadnagy most már mohón:

— Emlékezzék, fiatalember! Az a kapitány biztosan nem említette a nevemet? Mondja meg, meg kell mondania: Szőkéné az én nevemet hallotta-e utoljára az életben? Jogom van tudni!

Vilmos tétovázott egy-két percig.

— A kapitány nem emlegetett semmilyen nevet. Csak kiabált, hogy ítéletet teljesít be, eljött végre a nagy számadás órája!

Megfordult, hirtelen az ajtó felé indult. Jóska elállta az útját, gyöngéd erőszakkal.

— Várj még! Ne menj! Maradnod kell még, Vilmos!

— Nem bírom! Értsd meg, nem bírom tovább!

Közbeszóltam, hogy éjszakánként felriad, jajgat, kegyelemért kiáltozik, felveri a hálót.

— Nem tudtam ezt. Nem akartalak felzaklatni — ölelte át Vilmos vállát Jóska.

A hadnagy is tett egy-két bizonytalan lépést Vilmos felé. Valamiképpen engesztelni szeretne volna, amiért kérdéseivel meggyötörte.

— Faggatnom kellett magát, fiatalember! Tudtam arról, amit elmondott. Azért jöttem vissza ide... Mondták mások is. Írták az újságok. Én egy szemtanúval akartam beszélni. Hátha mégsem igaz... Mégsem úgy igaz... Átok ül rajtam!

— Túlságosan ég még bennem az igazság, hogy hazudhattam volna magának, hadnagy úr.

— Nem is ezt kívántam. A hazugság semmire sem orvosság. Sokáig el sem takarhat semmit. Az igazság adhatja vissza a nyugalمامat. Egyszer talán... Csak az igazság.

Magába ereszkedett. Kifogytunk a szóból mi is körülötte. A sajnálkozás, a vigasztalás tettetés lett volna részünkről, ez a férfi nem is kívánt tőlünk efféléit. Elnyűtt vonásai, kicsit görnyedt háta ellenére egyszerre nagyon fiatalnak láttam. Nem életkora szerint, hanem bátorsága alapján. Ilyen a férfias szembenézés sorssal, átokkal, igazsággal?

Kolozsvár krónikása

BÁLINT TIBOR ÖTVENÉVES

Bálint Tibor Kolozsvár írója és krónikása: egész munkássága ennek a városnak a hagyományaiban és életében vert gyökeret. Igaz, sohasem törekedett arra, hogy szülővárosának képét a közkeletű metszetek és képeslapok módjára örökítse meg. Művei nem ábrázolják a történelmi Kolozsvár építészeti kultúráját, gazdag történelmi múltját, regényeinek topográfiai rendszerében nem kap szerepet a Szent Mihály-templom, Mátyás király szülőháza és a Bethlen-bástya, mégcsak a régi Hunyadi téri színház vagy a Szamos menti Sétatér sem. Az ő hősei a Fellegvár oldalában kanyargó kis utcácskákban élnek, s a Zokogó Majomhoz címzett kocsmában gyülekeznek, hogy megbeszéljék a világ dolgait. Ez a Kolozsvár talán nem kelt olyan elégikus történelmi emlékeket, mint a régi városközpont gótikus, reneszánsz és barokk épületeinek együttese, ám tagadhatatlanul ez is Erdély fővárosához tartozik: a kolozsvári külváros magyar népi élete az, amelyet Bálint Tibor számunkra bemutatott. Ez sem volt ismeretlen világ az erdélyi magyar irodalom hazai olvasói előtt, Nagy István elbeszélései és önéletrajzi regényei is azt a népi életet ábrázolták, amely a „Boldog utcán túl” s a Sáncaján található.

Maga Bálint Tibor is ebből a külvárosi környezetből származik, annak idején a kolozsvári református kollégium diákjainak áldozatos összefogása tette lehetővé, hogy a tehetséges munkásgyerek beülhessen a gimnázium padjába. 1953-ban tett érettségét, az irodalom érdekelte, újságíró-gyakornoknak állt: először a kolozsvári Igazságnál, majd a Falvak Dolgozó Népénél, az Ifjú munkásnál dolgozott, 1967 óta — Kányádi Sándor és Fodor Sándor társaságában — a Napsugár című gyermeklap szerkesztője. Elbeszélésekkel és karcolatokkal tűnt fel, ezekből 1963-ban — Bajor Andor bevezetőjével — *Csendes utca* címmel adott ki kötetet. Első könyve a nagy hírű Forrás-sorozatban jelent meg: Veress Zoltánnal, Szilágyi Istvánnal és Pusztai Jánossal együtt azóta is úgy tartjuk számon, mint az erdélyi magyar elbeszélő iro-